

سازمان‌های مالی بین‌المللی

بعد از جنگ دوم جهانی

" برتن وودز" (۱)

" هدف از انتشار چنین مقالاتی صرفاً
آشنایی خوانندگان با تطور تاریخی و چگونگی
تشکیل آنها است. بنابراین به مفهوم تأیید
عملکرد آنها نمی‌باشد. "

ترجمه: " دکتر طهماسب محتشم دولتشاهی

در سال ۱۹۳۱ انگلستان و کشورهای
مشترک المنافع سیستم "پایه طلا" را رها
کردند. فرانسه نیز که رهبری شش کشور دیگر
را از نظر سیستم ارزی در دست داشت، در
سال ۱۹۳۶ سیستم "پایه طلا" را ترک کرد.
از خصائص مهم دهه ۱۹۳۰ از بین رفتن
سیستم متحدالشکل پولی بین‌المللی و ایجاد
سیستم "پایه ارزی" می‌باشد. در این دهه
برقراری محدودیت‌های خروج ارز و رقابت
در کاهش ارزش پول داخلی رواج یافت.
یکی از مهمترین موافقت‌نامه‌هایی که در
دهه ۱۹۳۰ بین انگلستان، فرانسه و آمریکا
انعقاد یافت، موافقت‌نامه‌ای است که در آن
اتحاد سیاستی متحدالشکل در رابطه با تبدیل

ایجاد نظام نوین پولی بین‌المللی با
توجه به تحولاتی که در سیستم پولی بین‌المللی
در خاتمه جنگ بین‌الملل دوم به وجود آمد
اجتناب‌ناپذیر بود. سیستم "پایه طلا" که
بعد از خاتمه جنگ اول جهانی طرفدارانی
پیدا کرد، جوابگوی نیازهای جوامع بعد از
جنگ بین‌الملل دوم نبود. سیستم "پایه
ارز" آذر محدودده، زمانی بین دو جنگ جهانی
کم و بیش جایگزین نظام "پایه طلا" شده
بود. در آن زمان غیر از طلا، ارزهای معتبر
جهان در برخی از کشورها پشتوانه پول
داخلی شده بود. در آن زمان غیر از طلا،
ارزهای معتبر جهان در برخی از کشورها
داخلی شده بود. برای اولین بار

نرخ ارز پیش‌بینی شده است. آمریکا و انگلیس بعد از جنگ بین‌الملل دوم به عنوان دارندگان پولهای قوی بین‌المللی با ایجاد سیستم نرخ ارز ثابت و پرداخت‌های ارزی آزاد توافق نمودند.

۱- صندوق بین‌المللی پول

مذاکرات نمایندگان ۴۴ کشور جهان در تاریخ ۱ تا ۲۲ ژوئیه ۱۹۴۵ که در خاتمه به انعقاد موافقت‌نامه "برتن وودز" انجامید سه کمیسیون مهم به وجود آورد. موضوع ایجاد صندوق بین‌المللی پول در کمیسیون اول تحت بررسی قرار گرفت. کمیسیون دوم مسئله بانک بین‌المللی توسعه و ترمیم و سومین کمیسیون موضوع همکاریهای مالی بین‌المللی را در دستور کار خود قرار دادند. در کمیسیون اول، که دو سند با اهمیت یعنی برنامه کینز (پیشنهادی نمایندگان انگلیس) و برنامه وایت (پیشنهادی نمایندگان آمریکا) را بررسی می‌کرد، تصمیم به ایجاد صندوق بین‌المللی پول گرفته شد. برای اساس نظام نوین پولی بین‌المللی به وجود آمد که از سال ۱۹۴۵ تا ۱۹۷۳ عملاً اجرا می‌شد.

نظام پولی بین‌المللی که در کنفرانس برتن وودز توافق گردید دارای سه اصل بود:

- ۱ - نرخ ثابت ارز، ۲ - قابلیت تبدیل، ۳ - دلار به عنوان ارز قابل تبدیل و قابل ذخیره. در حالیکه دو اصل اول و دوم مورد پذیرش اعضا قرار گرفت، در مورد اصل سوم سکوت شد.

نظام پولی در آن زمان بر اساس رابطه بین دلار و طلا (یک دلار آمریکا - ۰/۸۸۸۶۷۲ گرم طلا) عمل می‌کرد (نرخ غیر مستقیم). نسبت ثابت بین پولها، کشورهای عضو را

منعقد کرد که نرخ پول خود را در مقابل دلار بیش از ۱ ± درصد تغییر ندهند. حداکثر دامنه تغییر پولهای مختلف نیز ۴ ± درصد پیش‌بینی شد. تغییرات نرخ پول کشورها، خارج از معیارهای تعیین شده فقط در صورت وجود عدم تعادل اساسی در تراز پرداختها امکان‌پذیر بود.

یکی دیگر از اهداف کنفرانس برتن وودز تأمین آزادی در مبادله کالاها و خدمات در سطح جهانی بود. قابلیت تبدیل پولها در نهایت به معنی ممنوعیت از برقراری محدودیت‌های تجاری و ایجاد تبعیض در تجارت بین‌الملل بود. ولی اصل قابلیت تبدیل پولها از توجهت خدشه‌دار گردید. اول اینکه صندوق نتوانست تعریف دقیقی از پول کشورهای عضو ارائه دهد و ثانياً این که عملاً "برقراری محدودیت‌های ارزی امکان‌پذیر شد. مورد دوم نقش مهمی را بعد از جنگ دوم جهانی در روابط ارزی بین‌کشورها بازی کرد.

دلار بعد از جنگ دوم نه تنها پول مسلط و معیار سنجش ارزش در مقابل دیگر پولها (در رابطه با یک گرم طلای ناب) بود بلکه تبدیل به پول قابل انتقال و قابل ذخیره نیز گردید. قوی‌ترین پول در کشورهای غربی به عنوان وسیله پرداخت بین‌المللی در خاتمه جنگ شناخته میشد. از طرف دیگر چون دلار قابلیت تبدیل به طلا داشته و بانک مرکزی آمریکا هر مقدار دلار را به طلا تبدیل می‌کرد، به عنوان ارز قابل ذخیره نیز مورد قبول واقع گردید. چون کشورهای عضو موظف بودند که رابطه بین ارزش دلار و واحد پول داخلی خود را در محدودهٔ معین ثابت نگهدارند، از این جهت مشکلاتی در مورد نرخ تبدیل ارز و تراز پرداختهای

خارجی برای آمریکا پیش نمی‌آمد . سازمان صندوق بین‌المللی پول

هیئت‌رئیس (مجمع عمومی) ، بالاترین ارگان صندوق بین‌المللی پول است که هر کشور در آن یک نماینده دارد (معمولا "وزرای ذریبط و یا روسای بانک مرکزی کشورهای عضو می‌باشند) . هیئت رئیس صندوق سالی یک بار تشکیل جلسه می‌دهد . در حالی که هیئت رئیس به مسائل اساسی چون پذیرش اعضاء جدید ، تعیین و تغییر در سهمیه اعضاء و اعطای اعتبارحق برداشت مخصوص ۵ می‌پردازد ، مسائل جاری صندوق توسط ارگان دیگری به نام هیئت عامل بررسی و حل و فصل می‌گردد . هیئت عامل در حال حاضر متشکل از بیست نفر نماینده است که پنج نفر از آنها به وسیله کشورهای بی بیشترین سهم در صندوق می‌باشند ، منصوب شده و پانزده نفر باقیمانده توسط اعضاء دیگر براساس توزیع جغرافیائی برای مدت دو سال انتخاب می‌گردند . بالاخره مدیر عامل به عنوان رئیس هیئت عامل که امور مربوط به ادارات صندوق را حل و فصل می‌کند برای مدت پنج سال توسط هیئت عامل انتخاب می‌شود . تصمیماتی که در هیئت رئیس یا هیئت عامل صندوق اتخاذ می‌شود با تصویب اکثریت لازم الاجرا می‌باشد . اساسنامه صندوق در مورد تصمیم - گیری راجع به مسائل مهم ، اخذ درصد معینی از آراء را پیش‌بینی کرده است . مثلا " چنانچه تغییر مفاد اساسنامه مورد نظر باشد داشتن اکثریت ۸۵ درصد آرا الزامی است . حق رای در صندوق براساس حق پایه که ۲۵۰ رای برای هر عضو می‌باشد و حق رای

براساس سهمیه به ازای هر صد دلار یک رای است ، تعیین می‌شود . صندوق بین‌المللی پول از زمان تاسیس تاکنون هم از نظر وظایف و هم از جهت سازمان و تشکیلات گسترش قابل توجهی یافته است . اساسنامه صندوق چند بار مورد تجدید نظر قرار گرفته و بر اساس توافق فیما بین بانکهای مرکزی کشورهای عضو تکمیل شده است . چون اتحاد جماهیر شوروی و سایر کشورهای بلوک شرق به عضویت صندوق در نیامده‌اند (فقط رومانی از سال ۱۹۷۲ عضو صندوق می‌باشد) نتیجتا " کشورهای غربی و تعداد بیشماری از کشورهای در حال توسعه در صندوق دارای نماینده می‌باشند .

در سالهای گذشته طلا به عنوان واحد سنجش و وسیله ذخیره دولت‌ها (۳۵ دلار هر اونس طلا) نقش مهمی را در گسترش فعالیت‌های صندوق بازی کرده است . در سال ۱۹۶۰ که قیمت بازار آزاد طلا از قیمت رسمی آن فزونی گرفت ، هشت بانک مرکزی از کشورهای عضو توافق نمودند که با اتخاذ تدابیر متحدالشکلی متفقا " این دو قیمت را به یکدیگر نزدیک نمایند . ولی بالاخره سیاست مذکور با افزایش موج سفته‌بازی طلا در تاریخ ۱۷ مارس ۱۹۶۸ رها گردید . از آن زمان تاکنون طلا در مجاورت قیمت رسمی دارای قیمت آزادی نیز هست که بر اساس عرضه و تقاضا در بازارهای بین‌المللی تعیین می‌شود . برطرف کردن تنگناهای نقدینگی اعضاء براساس معیارهای فعلی باید از طریق استفاده از اعتبارات صندوق که میزان آن با توجه به سهمیه اعضاء تعیین می‌شود ، صورت گیرد . بدین ترتیب سهمیه

لزوم به یکدیگر اعتبار کوتاه مدتی با زمان حداقل سه ماه با نرخ تبدیل ثابت ارز، اعطا نمایند.

نظام پولی برتن وودز برای نخستین بار در تاریخ ۱۵ اوت ۱۹۷۱ با حذف رابطه دلار با طلا توسط نیکسون دچار مخاطره گردید. با این عمل طلا اعتبار خود را به عنوان معیار ارزش تا اندازه‌ای از دست داد، تا اینکه در تاریخ ۱۸ دسامبر ۱۹۷۱ قیمت جدیدی برای هر گرم طلا (هر گرم مساوی ۳۸ دلار) تعیین شد. بالاخره در سال ۱۹۷۳ رابطه برخی از ارزهای معتبر جهان با طلا حذف گردیده و این ارزها شناور شدند. از این پس تعیین نرخ ارز به مکانیسم بازار از طریق مقابله عرضه و تقاضا واگذار گردید. کشورهای عضو صندوق نیز پول خود را به دلار و یا به ارزهای شناور دیگر (مثل استرلینگ) وابسته کردند. به این ترتیب نظام نرخ ارز ثابت حداقل به صورت دو فاکتو از بین رفته و سیستم پولی بین‌المللی برتن وودز از هم پاشیده شد.

شناور شدن ارزها و افزایش قیمت نفت در سال ۱۹۷۴ باعث شد که اصلاح سیستم پولی بین‌المللی بیش از هر زمان دیگر الزام آور باشد. بالاخره اساسنامه صندوق بین‌الملل پول در تاریخ ۸ ژانویه ۱۹۷۶ در کینگستون جامائیکا با به توافق رسیدن نمایندگان آمریکا و فرانسه اصلاح گردید. مهمترین اصلاحات و تغییرات اساسنامه صندوق را می‌توان به شرح ذیل خلاصه کرد:

رها کردن نرخ‌های ثابت ارز و آزاد گذاردن نرخ‌های ارز به معنی تأیید روند شناور کردن ارز بود. براین اساس اصلاحات به عمل آمده در اساسنامه باب مذاکرات را

نه تنها میزان رای بلکه امکانات اعتباری کشورهای عضو را نیز تعیین می‌کند. ۲۵ درصد از سهمیه اعضاء (که به صورت طلا به صندوق پرداخت می‌شود) می‌تواند بدون قید و شرط در اختیار کشورها قرار گیرد در حالیکه امکان برداشت مابقی سهم بستگی به وضعیت اقتصادی کشورهای عضو دارد. هیئت رئیسه برای افزایش نقدینگی صندوق چندین بار سهمیه کشورها را افزایش داده است و گذشته از این در سالهای گذشته تسهیلات مخصوصی را برای کشورهای عضو در موارد خاص فراهم آورده است که اغلب به نفع کشورهای در حال توسعه بوده است. از این جمله می‌توان اعتبارات مربوط به کاهش بهای مواد اولیه و اعتبارات را برای کشورهایی که دارای کسری شدید در تراز پرداخت‌ها هستند نام برد. بالاخره بایستی از اعطاء حق برداشت مخصوص که در سال ۱۹۶۹ به وسیله صندوق مطرح شد یاد کرد که می‌تواند در جهت افزایش نقدینگی

بین‌المللی و بهبود وضع مالی کشورهای در حال توسعه مفید واقع شود.

گذشته از این برخی کشورهای عضو موفق شدند براساس توافق از کمک‌های اعتباری صندوق به صورت وام بهره‌مند شوند که این روند، سیستم اعتباراتی صندوق را تقویت می‌کند. به عنوان مثال می‌توان از توافق حاصله بین ده کشور صنعتی جهان نام برد که به طور متقابل در مواقع بروز بحرانهای اقتصادی به یکدیگر اعتبار اعطاء می‌نمایند.

ذکر موافقت‌نامه "سوآپ" ۴ نیز شایان توجه است. بانک‌های مرکزی کشورهای عضو براساس موافقت‌نامه مذکور توافق نمودند که در مواقع

بوده ولی هنوز مسائلی از قبیل مشکلات مربوط به نوسانات نرخ ارز و نقدینگی جهانی به طور کامل حل نشده است.

بر اساس اصلاحات به عمل آمده در اساسنامه، صندوق برای افزایش سرمایه خود اقدام به افزایش سهمیه کشورهای عضو به میزان ۵۰ درصد نموده است و از این گذشته امکانات اکتساب اعتبارات توسط اعضاء نیز افزایش داده شده است. از این پس اعضاء قادرند که با سر رسید سه ساله، تا ۴۵۰ درصد از سهمیه خود را در مواقع بروز بحرانهای اقتصادی به صورت اعتبار دریافت دارند. و بالاخره اینکه اعضاء با توجه به اصلاحاتی که در اساسنامه صندوق به عمل آمده می توانند برای واردات غلات نیز از امکانات اعتباری خاص استفاده نمایند.

توضیحات 1- Bertton Woods

۲ - نظام پایه طلا، نظامی است که در آن پول برحسب طلا تعریف شده و قابل تبدیل به طلا می باشد.

۳ - نظام پایه ارز، نظامی است که در آن پول برحسب دلار تعریف می گردد.

2- Swap

۵- SDR یا حق برداشت مخصوص اعتبار انتشار یافته به وسیله صندوق بین المللی پول است که ارزش آن برحسب سبد ۱۴ پول عمده تعیین می شود.

برای دستیابی به سیستم پولی با ثبات و قابل انعطافی باز کرد و برای این منظور اختیارات وسیعی نیز به صندوق داده شد. کنار گذاردن فلز طلا به عنوان واحد شمارش، وسیله ذخیره و پرداخت نیز یکی دیگر از اصلاحات به عمل آمده در اساسنامه بود. صندوق برای این کار اقدام به فروش ۵۰ میلیون اونس طلا گرفت که قسمتی از آن به کشورهای عضو بازگشت داده شد و قسمتی دیگر نیز به نفع کشورهای در حال توسعه به صورت قرضه عرضه گردید. ولی به طوری که می دانیم اقدام صندوق در جهت کاهش نقش طلا در سیستم پولی بین المللی با توجه به استفاده بانکهای مرکزی از طلا و قیمت بالای آن در بازار آزاد، موثر واقع نشد. در آن زمان مقرر گردید که به جای طلا از حق برداشت مخصوص استفاده شود. حق برداشت مخصوص در سال ۱۹۷۴ به جای طلا به عنوان واحد شمارش عمل می کرد و رابطه ارزها نیز با سیدی از ۱۶ پول معتبر جهان سنجیده می شد. گذشته از این در نظر بود که از حق برداشت مخصوص به عنوان وسیله ذخیره و پرداخت نیز استفاده شود.

صندوق از نظر سازمانی با دو ارگان اصلی خود دست نخورده باقی ماند. تنها ارگانی که به آن اضافه شد "شورا" بود که به صورت رابط بین "هیئت رئیسه" و "هیئت عامل" عمل می کند و وظایف آن، نظارت بر سیستم پولی بین المللی، نقدینگی بین المللی و نقل و انتقالات منابع مالی می باشد. به طور کلی می توان گفت که اصلاحات اساسنامه صندوق تا اندازه ای در جهت اصلاح سیستم پولی بین المللی مفید